

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 13.12.2017 ✓Accepted/Kabul: 22.12.2017

DOI: 10.30794/pausbed.414835

Araştırma Makalesi/ Research Article

KULA KAZASI GAYRİMÜSLİM MAHALLELERİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI*

Leyla AKSU KILIÇ**

Özet

19. yüzyılın ilk yarısında tertip edilen Temettuat defterleri, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik tarihi hakkında önemli veriler sunmaktadır. Tanzimat reformlarının uygulamaya konulması ve malî düzenlemelerin yapılabilmesi için ekonomik yapının ortaya çıkarılmasına gerek duyulmuştur. Bu amaçla 1840'lı yıllarda yapılan temettu sayımlarının sonuçlarından meydana gelen defterler, Osmanlı'nın sosyo-ekonomik hayatına, toplumsal ve demografik yapısına dair önemli veriler ihtiva etmektedir.

Çalışmada, Temettuat defterleri esas alarak Batı Anadolu'da bir kaza merkezi olan Kula Kasabası gayrimüslim mahallelerinin sosyal ve ekonomik yapısını ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Temettuat defterlerine göre Kula Kasabası Kızılkaya, Taş, Uşşâkî, Bey, Cami-i Atîk, Cami-i Cedid, Seyyid Ali, Kuzguncuk, Hızırilyas, Hacı Abdurrahmanlar ve Mehamid mahallelerinden meydana gelmekteydi. Kula'da Kuzguncuk ve Hızırilyas mahallelerinin haricindeki mahallelerde Müslim nüfus mevcut iken, bu iki mahalle gayrimüslim nüfustan oluşmaktadır. Bu haliyle Kuzguncuk ve Hızırilyas mahallelerinin sosyo-ekonomik yapısı Müslüman mahallelerine göre farklılıklar göstermektedir. Bu sebeple Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Temettuat defterleri (ML.VRD.TMT.d) kaynak alınarak, Kula Kazası'nın diğer mahalleleri ile karşılaştırmak suretiyle -benzeşen ve farklılaşan yönleri temel alınarak- Kula Kazası örnekleminde bir gayrimüslim mahallesinin sosyo-ekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, Kula, Gayrimüslim, Sosyo-Ekonomik Yapı, Temettuat Defteri.*

THE SOCIO-ECONOMIC STRUCTURE OF NON-MUSLIM NEIGHBORHOODS IN KULA PROVINCE

Abstract

Temettuat Registers, which were composed in the first half of the nineteenth century, presents important information on the social and economic history of the Ottoman State. The ways in which the economic system operated needed to be established in the Ottoman State, so the Tanzimat reforms could be put in into effect and the necessary financial adjustments could be applied. Thus these registers, which were compiled from temettu inventories done in 1840s, included important data on daily life, social and demographic structure, in addition to economy of the Ottoman State.

The aim of this study is to present the socio-economic structure of non-Muslim neighbourhoods of Kula province from Western Anatolia based on the information gathered from Temettuat Registers. According to Temettuat Registers, Kula province was consisted of Kızılkaya, Taş, Uşşâkî, Karadere, Bey, Cami-i Atîk, Cami-i Cedid, Seyyid Ali, Kuzguncuk, Hızırilyas, Hacı Abdurrahmanlar and Mahamid neighbourhoods. While the neighbourhoods except Kuzguncuk and Hızırilyas in Kula were composed of Muslims, neighbourhoods of Kuzguncuk and Hızırilyas had non-Muslim population. Thus the socio-economic structure of Kuzguncuk and Hızırilyas were different from the Muslim neighbourhoods. The primary sources of this study are the Temettuat Registers (ML_VRD_TMT_D) in the Ottoman Archives of the Prime Minister's Office. The goal of this study is to compare the structure of Kuzguncuk and Hızırilyas with the other neighbourhoods of Kula, to identify the similarities and differences among them and to present the socio-economic structure of a non-Muslim neighbourhood in the Western Anatolia.

Keywords: *Ottoman, Kula, Non-Muslim, Socio-economic Structure, Temettuat Registers.*

*Bu çalışma, Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Birimi tarafından desteklenen 2014/SOSB002 numaralı "Osmanlı'da Sosyal Yaşam: Kula ve Gediz Örneğinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme" isimli projeden üretilmiştir. Ayrıca bu çalışma, *Uluslararası MANİSA Sempozyumu (Şehzade II. Mehmed ve Manisa Tarihi - Kültürü – Ekonomisi)*(26-28 Ekim 2017) sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Birimi'ne desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

-Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü UŞAK.

e-posta: aksu980@hotmail.com

GİRİŞ

Bir Osmanlı mahallesi toplumsal, ekonomik ve kültürel hayatın aktığı temel bir birimdir ve Osmanlı şehrinde mahalle, “birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yer”; diğer tanımıyla aynı mescitte ibadet eden “cemaat”in aileleriyle birlikte yaşadığı şehir kesimidir.¹ Bu cümleden olarak mahalle, oturanlarının kültürel ve sosyal yaşamını belirler ve diğer mahallelerden farklı kılar. Kimi araştırmacılara göre, İslam şehrinin en önemli özelliği çeşitli dinsel ve etnik gruplara göre bölge ve semtlere ayrılmış olmasıdır ki, Osmanlı şehirleri için de bu genel geçer durum kabul edilmektedir. Osmanlı şehirleri genellikle Müslüman olmayanların ayrı ayrı oturduğu mahallelerde oturmasının yanı sıra, bazı meslek gruplarına göre de tasnif edilmişlerdir.² Buna göre, mahalle sistemi; nüfusa, dine ve mesleğe göre bölmeye yatkındır. 16. yüzyıl Ankara’sında Müslüman olmayanların ayrı ayrı oturduğu mahallelerin bulunmasına rağmen rahat bir ilişki içinde yaşadıklarına dair tespitler çoktur. Mesela, “14 Ocak 1584 (1 Muharrem 992) tarihli bir belgeden Satı binti Hüseyin adlı bir kadının Hankâh mahallesinde evini Mirat adlı bir zimmîye sattığı” görülmektedir ki, bu husustaki örnekler çoğaltılabilir.³ 19. yüzyıla geldiğinde de yine din birliğine dayalı mahalle yapısı devam etmiştir. Bu yüzyılda da Müslüman halkın yerleşik olduğu mahallelerde gayrimüslim halkın varlığı hoş karşılanmamakla birlikte sosyal ilişkiler konusunda katı sınırlamaların olmadığı kayıtlarda görülmektedir. Mesela, yangın sonucu evsiz kalan gayrimüslim bazı ailelerin komşu Müslüman mahallelerde geçici olsa dahi yerleşebildikleri ve Müslüman ailelerin evlerinde ağırlandıkları tespit edilmiştir.⁴

Buradan hareketle mahalle, kimlikli bir yapı olarak tanımlanabilir. Bahsedilen kimlik oranının nasıl bir mahalle olduğu, özellikleri ve unsurlarına dairdir.⁵ O halde karşılıklı olarak şu sorular sorulabilir mi? Mahalle kimliğini oluşturan unsurlar nelerdir? Bir gayrimüslim mahallesini oluşturan unsurlar nelerdir? Mahalleleri birbirinden ayırt eden hususlar nasıl bir kimlik kaynağı olabilmektedir? Bir gayrimüslim mahallesini Müslüman mahallesinden ayırt eden ve o gayrimüslim mahallesinin kimliğini oluşturan hususlar nelerdir? Mahalle kimliğine dair Kuban “bir mahalleyi diğerinden ayıran bir fiziksel sınır ve biçim olmasa da, kent toplumunun idari ve sosyal tanımında belirgin bir kimliği”⁶ olduğu şeklinde bir açıklama getirmektedir. Buna göre kimlik yapısı mahalleliyi de doğrudan etkilemekte ve biçimlendirmektedir. Mahalle kimliğinin özü mahalle ritüellerinde ve pratiklerinde kendini belli eder.⁷ Osmanlı dünyasındaki mahalle organizasyonunu da bu teorinin dışında tutmak mümkün değildir. Müslim ve gayrimüslim mahallelerinde mevcut dini yapı ve sosyo-ekonomik unsurları ile kendine mahsus bir yapı oluşturduğu görülmektedir. 19. yüzyılın ortalarında tutulmuş olan Temettuat defterlerindeki veriler Müslüman ve gayrimüslim mahallelerinin bu kendine özgün yapılarını ortaya koyan veriler sunmaktadır. Bu çalışmada, mezkûr defterler gurubundaki verilere dayalı olarak Kula Kazası gayrimüslim mahallelerinin sosyo-ekonomik ve kültürel unsurları üzerine olacaktır. Kula Kazası örneğinde gayrimüslim mahallelerinin Müslüman mahallelerle benzeştiği ve ayrıştığı hususlardan hareketle Osmanlı döneminde bir gayrimüslim mahallesinin karakteristik yapısı ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

A- 19. Yüzyıl Öncesi Kula Mahalleleri

Osmanlı devrinde Kula mahallelerine ait en erken kayıt II. Bayezid dönemine ait tahrir defteridir. Kula ile ilgili sayısal veri içeren en eski defter olan bu tahrir defterinde (TT 45) “Uşaklı”, “Mescid-i Mihmad” ve “Cami” olmak üzere üç mahalle görülmektedir. Kula’nın mahalleleri, Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait 1520-1522 sayımına ait bir defterde ise (TT 49) biri gayrimüslim olmak üzere “Uşaklı”, “Mescid-i Mihmad”, “Cami-i Köhne”, “Cami-i Seyfettin” ve “Cemaat-i Kefere-i Nefs-i Kula” olmak üzere beşe çıkmıştır. Bu kayıttaki gayrimüslimlerin sonradan buraya gelmediği, Kula’nın yerli halkı olduğu düşünülmüştür. Çünkü bu gayrimüslim mahalle ile ilgili kayıtlar, bu reayanın Yakup Çelebi imareti içinde yer aldığını göstermektedir. Şöyle ki, “Cemaat-i Kefere-i nefsi Kula el mezbur mezkûrların başları haracı Yakup Çelebi kendü imaretinden vakf eylemiş, Sultanımız Hazretleri mukarrer dutup nişan vermiş vakfdır. Mukarrer suret-i defter-i atik budur. Ol vakit ber karar-ı evvel vakıfdır. Mukarrer amma çift resmi ve öşrü vesair hizmeti mezkûr nefsi Kula Subaşları timarıdır deyü köhne defterde kaydolunmuş. Yine ber-karar-ı sabık mukarrerdir deyü kayd olunmuş der defter-i atik.” 1530 tarihli (TT 438) defterde ise yine birisi gayrimüslim olmak üzere “Cami-i Köhne”, “Uşaklı”, “Sinan Bey”, “Mihmad”, “Hace Bali”, “Hacı Hızır Bali” ve “Cemaat-i Kefere-i Nefs-i Kula” adları ile sekiz mahalle kayıtlıdır.⁸

1 Ergenç, 1984:69.

2 Mesela, Çıkrıkçıların kendi adlarıyla anılan mahallelerde topluca yaşamaları gibi. Bkz., Ergenç, 1984:70.

3 XVI. yüzyılın Ankara’sından benzer örnekler için bkz., Ergenç, 1984:70-71.

4 Alada, 2008:195.

5 Alver, 2013:46-47.

6 Kuban, 1994:242.

7 Alver, 2013:47.

8 Bkz. Arıkan, 2006:37-41.

19. yüzyıl öncesi Kula'yla ilgili Katip Çelebi (Cihannüma adlı eserinde)⁹ ve Evliya Çelebi'de de bilgiler mevcuttur. Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*'nde Kula'dan "evsâf-ı şehir-i Kula" başlığı altında bahsetmektedir. Buna göre Kula'da 8 mahalle, 24 cami, 6 han, 3 hamam, 200 dükkân ve 11 mektep vardır. Ayrıca Evliya Çelebi, Kula'nın halı ve kilimlerinin meşhurluğuna da değinmektedir.¹⁰ 19. yüzyılda ise Kula'da 30 cami ve mescid, 3 hamam, 2 han, 15 çeşme ve birkaç mektepten bahsedilmektedir. Günümüzde yapılan çalışmalarda bu eserlerin bir kısmının ortadan kalktığı ancak 18 cami ve mescit, 1 hamam, 3 han, 1 han (ribat) kitabesi, 1 çeşme ve bir çeşmenin ayna taşı durduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, bu eserlerde bahsedilmeyen bir de türbe bulunmuştur.¹¹

B-Temettuat Defterleri ve Kula Mahalleleri

19. yüzyılda Kula Kazası gayrimüslim mahallelerinin sosyo-ekonomik yapısına dair olan bu çalışmanın temel kaynağı Temettuat defterleridir. Arapça'da "kâr elde etmek" anlamına gelen temettü- "kârlar, kazançlar" anlamı gelen temettuat¹², "tüccar ve esnafın senelik kazançları üzerinden alınan vergi" için de kullanılan bir tabirdir.¹³ Büyük bir kısmı 1261 (1845) daha az bir kısmı ise 1256 (1840) tarihli sayımlara ait olan Temettuat defterleri, "Tanzimat devrinde, önceleri değişik adlarla alınan vergilerin yerine tek bir verginin ikamesi için hane reislerinin gelirlerinin tespiti maksadıyla" yapılan ve 19. yüzyıl ortaları Osmanlı sosyal ve iktisâdî tarihi için çok önemli bilgiler ihtiva eden bir defter serisidir.¹⁴ Bu defterlerin yazım amacı -en özet ifadeyle- ekonomik zenginliğin tümünün tespitidir. Çünkü Tanzimat reformlarının temelini oluşturan malî düzenlemelerin yapılabilmesi için ekonomik potansiyelin bilinmesi gerekmektedir. Bundan dolayı yeni vergi düzenlemesini sistemleştirecek temettü yazımları malî reformlar için veri oluşturmuştur.¹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi-Maliye Varidat Kalemi içinde yer alan ve 1988 yılında 9 katalog halinde araştırmacılara açılan Temettuat defterlerinin sayısının 17.747 olduğu ifade edilmektedir. Maliyeden Müdevver ve Kepeci tasnifinde de az olmakla beraber bu defterlere rastlanmaktadır.¹⁶

Temettuatlar için 15. ve 16. yüzyıllardaki klasik tahrir defterlerinden daha geniş veri sunduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır. Buna göre, döneminin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koyan bu defterler -nüfus, -isim ve lakaplar, -gelir ve refah seviyesi, -meslekler, -arazi ve ziraat durumu, -yetiştirilen ürünler, -hayvanlar ve ödenen vergiler olmak üzere çok çeşitli kategoride veri sunmaktadır.¹⁷ Bu dönemde temettü tahrirlerinin yapılması, belli esaslara bağlanmıştı. Bunlar, hane ve emlaki olanların birbirlerine kıyasla değerlendirilmesi, hane reisinin ek gelirleri, arazinin kurak veya sulanabilir olması, yılda bir veya birkaç mahsul alınabilir verimlilikte bulunması gibi emlakın özelliklerinin tespiti yanında, hâsılât vaktinin belirlenmesi şeklinde de özetlenebilir.¹⁸ Esasları belirlenen süreç -II. Mahmud zamanından beri yapılan çalışmalar yeniden başlatılarak-¹⁹ Abdülmecid'in tahta çıkışından sonra getirilen yeni düzenleme ile 1840'da gerçekleşmiş ve uygulamaya geçilmiştir. Sancak merkezinde vergilerin saptanıp, dağıtımı ve diğer işlerin görüşülüp kararlaştırılması için Muhassıllık Meclisleri oluşturulmuştur. Muhassıllar, bilgisizlik, ulaşım güçlükleri ve uzun yıllardan beri hazineye hiç vergi ödememiş olanların ortaya çıkardıkları zorluklarla birlikte olumlu sonuç almakta zorlanmışlardır. Bir kısım halk gerçek gelirini gizlerken, bazı yerlerde de

9 Katib Çelebi, 2013:340.

10 Evliya Çelebi, 2013: 13b-14a.

11 Bozer, 1990:5.

12 Devellioğlu, 2003:1073.

13 Temettü vergisi "verginin mahiyeti anlaşılacak için Tanzimattan evvel ve sonra iki cihetten tetkiki icap eder. 1-Tanzimat'tan evvel; temettü vergisinin esası Hicrî 1241 (1845) tarihinde Sultan Mahmut zamanında ihdas olunan İhtisap resmidir. İhtisap resmi "Şehriyye-i dekâkin", "yevmiyye-i dekâkin" adıyla anılan vergilerle bütün yiyecek, giyecek ve saireden muhtelif adlarla ve başka başka tarifelerle aşınan müteferrik ve mütenevvi resimlerden (vergilerden) ibaretti. 16 Cumadülhâ 1255 (1839) tarihli fermanla bu İhtisap resminin kaldırılması düşünülmüş ve 19 zilkiye 1255 tarihli nizamname ile "tekâlif-i örfiyye"nin herkesin emlâk ve arazi ve hayvanlarına ve esnafa tüccarın senelik kazançlarına birer kıymet takdir olunmak suretiyle ve binde hesabıyla tarh ve tevzi edilmesi kararlaştırılmıştı. Bu itibarla senelik kazanç miktarının ilk takdir ve tahmini Tanzimat-ı Hayriyye ile başlar. Fakat o vakit senelik kazanç üzerine ayrı bir vergi konulmayıp herkesin kazanç üzerine ayrı bir vergi konulmayıp herkesin emlâk, arazi, emval ve hayvanatı ve senelik kazancı için birer kıymet takdir edilmek suretiyle vücuda getirilen şahsi servet üzerine bir had ve vergi vaz' olunmuştur. Binaenaleyh Tanzimat'tan evvel bina ve arazi üzerine ayrı vergi olmadığı için kazanç üzerine de başka vergi yoktu. 2- Tanzimat'tan sonra; 1255 (1858) senesine kadar yirmi sene temettü vergisi "an cemaatin" tevzi olunan verginin bir cüz'ünü teşkil etmek şartıyla "muvahhid vergi" (birleşik vergi) arasında idi..." Pakalın, 2004:453-454.

14 Kütükoğlu, 1995:395-396.

15 Adıyeye, 2000:772.

16 Defterlerle ilgili yapılan araştırmalar ve tezler için bkz. Öztürk, 2003:287-304.

17 Serin, 1998:728.

18 Ayrıca halkın mal vergisinin doğru bir şekilde tespitini gaye edinen bu yeni sistemin uygulanması için başlangıçta numune olarak Gelibolu ve Hüdavendigar sancakları seçilmiş bu iki sancağa tahrir memurları tayin dilerek emlak ve temettuat tahririne başlanmıştır. Ancak Tanzimat-ı Hayriyye'nin numune olarak aldığı adı geçen sancaklarda yapılan tahrir çalışmaları H. 1254 senesi Martına (M. Mart 1839) kadar yetişmediği için bu seneye mahsus olmak üzere yine eskisi gibi vergi toplanması ve tahrir husususun ertesi seneye bırakılması kararlaştırılmıştır. Demir, 1999:316.

19 II. Mahmut döneminde vergilerin toplatılmasında bazı yenilikler yapıldığı, iltizamla yönetilen bir kısım hazine gelirlerinin doğrudan alınmaya başlandığını ve 1830 genel nüfus sayımından hemen sonra mal-mülk yazımı yapıldığı bilinmektedir. Tanzimat yönetiminin gerçekleştirmek istediği malî reform düşüncesi birdenbire ortaya çıkmış değildir, geçmişte yapılan uygulamalara dayanmaktadır. Bkz., Çadircı, 1997:209.

iki misli gelir gösterildiği olmuştur. Özellikle Müslüman olmayan halkın gelirleri yazılırken fazla gösterildiğine dair şikâyetlere sıklıkla rastlanmıştır.²⁰

Temettuat defterleri temelde mahalle birimi esas alınarak ayrı defterler olarak tutulmuşlardır. Sayımı yapılan mahallenin eyalet-sancak-kaza adları kaydedildikten sonra şehir-kasaba ve mahallenin adı ve mahallesi olmayan köylerde ise köyün adı yazılmıştır. 1261 tarihli temettü sayımları, Müslümanlarda “muhtar-ı evvel” ve “muhtar-ı sâni”lerle köy imamları; gayrimüslimlerin yazılmasında ise varsa kocabaşlarla papazların sorumluluğu altında yapılmış ve defterlerin bitimine mühürleri vurulmuştur.²¹ Temettuat defterlerine göre gayrimüslimler üzerine Bursa örneğinde yapılan bir çalışmada gayrimüslimlerle Müslümanların aynı mahallede otursa da aynı deftere kaydedilmediği, Ehli İslâm ve reaya diye bölümlendiği ifade edilmektedir. Buna göre Bursa’da Hıristiyan reaya için “Taife-i Rumya”, “Millet-i Ermeniyan” ve “Millet-i Katolikan” diye ayırım yapılmıştır. Ortak mahallelerde Hıristiyanlarla Müslümanlar yaşarken Yahudiler müstakil yaşamayı tercih etmişler ve ayrı mahallelerde oturmuşlardır.²² Temettuatlarda Müslüman nüfusa ait kayıtlarda “merkumun oğlu-merkumun temettuatı gibi” ifadeleri kullanılırken gayrimüslimlerde “mersumun oğlu-mersumun temettuatı gibi” ifadeler kullanılmıştır.

Defterlerin muhtevası üzerine kısaca şu değerlendirmeler yapılabilir. Temettuatlar, 19. yüzyıl Osmanlı sosyal ve iktisat tarihi için mühim veriler ihtiva etmektedir. Defterler vergi esasına dayanarak hane reislerinin isimleri temel alınarak yazılmıştır. Bu türden verilerden hareketle aile ve şahıs adları hususunda detaylı bilgi elde edilebilir.²³ Defterlerdeki “oğlu”, “veled” ve “biraderi” kelimeleri kullanılarak tutulan kayıtlar takip edilerek bir mahalledeki veya köydeki akrabalık ilişkilerini ortaya çıkarmak mümkündür. Yine aynı usulle bir yöredeki şahıs adlarının da tespiti yapılabilir. Hane reislerinin kaydı düşünülürken bunların önüne gelen çeşitli sıfatlar kişilerin toplumsal rollerini göstermesi bakımından önemlidir. Osmanlı sosyal tarihi açısından defterlerin sunduğu bir diğer veri türü, hane reislerinin mesleklerine dairdir. Defterlerde “çiftçi”, “kalaycı”, “demirci” vd. şeklinde yazılan bilgiler ile yöredeki iş kolları ve sosyal yapı hakkında detaylı yorumlar yapmak mümkündür.²⁴

Temettuat defterleri Osmanlı iktisat tarihine dair de çeşitli veriler ihtiva etmektedir. Defterlerde kaydı tutulmuş olan tarla, bağ, bahçe ve bostan gibi gayr-i menkullerin detaylı bir dökümünü çıkarmak mümkündür. Temettuatlarda ekili araziler ve kiraya verilen araziler de etraflıca kaydedilmiştir. Şahısların bu arazilere neler ektiği ve her bir araziden ne kadar mahsul alacağı verdiği öşür dolayısıyla defterlerde mevcuttur.²⁵ Bu arazilere ekilen hububat, meyve ve sebzelerin neler olduğuna dair çıkarılacak verilerle de yörenin iktisadi tablosunu çıkarabilmek mümkündür. Bir bölgedeki ziraat yapılan topraklar ile bu topraklarının ne kadarının ekili olduğu ve arazinin büyüklüğüne göre sınıflandırmalar da yapılabilir. Aynı zamanda hane reisinin hisseli emlakı varsa bunların “müşterek”leri gösterilerek detaylı bir şekilde yazılmıştır. Eğer hane reisi vefat etmiş ise, yetim kalan evladları yazılarak “vasi”leri de kaydedilmiştir. Benzer şekilde hane reisi bulunduğu yerden ayrılmışsa, nereye yerleştiği ve emlakini kimin işlediğine dair verilere de ulaşılabilir. Ayrıca, vakıfların gelirleri de gerek para gerekse ürün olarak yazılmıştır.²⁶ Temettuatlarda kaydı tutulmuş olan bir diğer kalem hayvanlardır. Defterlerdeki verilerden hareketle bir yörede hangi hayvanların beslendiği ve yetiştirildiğine dair tafsilatlı bir döküm yapılabilir. Mesela, köylünün toprağını ekip-biçmesi için öküzü ihtiyacı vardır. Bundan dolayı arazisi olan hanelerde bu türden kayda çok sık rastlanmaktadır.²⁷ Temettuatlardaki hayvan varlığı vergi dışı potansiyel olarak deftere kaydedilmiştir. Mesela, oduncuların katırları-eşekleri vergi dışıdır ancak bunlar da defterlere yazılmıştır. Binek hayvanı olarak kullanılan eşek, katır, at ve öküz, sığır da vergi dışı olmasına rağmen kayıtlara geçmiştir. Katır ve eşek ile nakliyatçılık yapıp kâr elde edilmesi durumu kârın vergiye sokulduğu şeklinde değerlendirilmektedir.²⁸ Temettuatlarda kaydı tutulan bir diğer husus vergilerdir. Defterlerde “vergi-i mahsusa” ile birlikte “öşür” de yazılmıştır. Bu grubun kaydında

20 Muhassılık ve muhassılık meclisleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Çadırcı, 1997:208–218.

21 1256’daki sayımlarda muhassıllar sorumludur ve bu tarihli defterlerde muhassılık, müfti, mal ve emlak kâtipleri ve meclis azalarının mühürleri görülmektedir. 1261 yılı defterleri ise yukarıda bahsedildiği şekilde yapılırken, bazı defterlerin sonunda mühür bulmak mümkün de olamamaktadır. Bazılarında ise “bende” kelimesi yazılmıştır. Bu durum, bu defterlerin hepsinin orijinal olmayıp bir kısmının muhtemelen merkezde çıkarılmış sûretler olmasıyla açıklanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Kütükoğlu, 1995:397–398.

22 Detaylı bilgi için bkz. Becerikli, 2012:8.

23 Temettuat Defterleri kaynak alınarak birçok tez ve araştırma yapılmıştır. Ancak defterlerin kaynaklık değerine dair ilk yapılan araştırmalardan birinin Mübühâ Kütükoğlu’na ait olmasından dolayı, örnek olarak bkz. Kütükoğlu, 1995:398–402.

24 1265 (1840) tarihli defterlerde imam, muhtar gibi vazifeliler dışında eşkal verilip hane reislerinin mesleğinin yazılmadığı ancak 1260-61 (1844-45) tarihli defterlerde ise hane numarası üzerine “erbâb-ı ziraat”, “çiftçi”, “gündelikçi gibi hane reislerinin mesleğinin yazıldığı görülmektedir. Kütükoğlu, 1995:402.

25 “Buğday, arpa, nohut vs. her birinden %10 hesabıyla alınan öşürün hem ağırlık olarak miktarı, hem de buna isabet eden bedel mevcuttur. Böylece bu kısımdaki rakamları onla çarparak her şahsın tarladan kaldırdığı çeşitli mahsüllerin miktarı ile o yıl köylünün eline geçecek bedelini öğrenmek mümkündür. Ayrıca ağırlık-bedel münasebetinden mahsül fiyatları da tespit edilebilmektedir.” Kütükoğlu, 1995:406.

26 Adıyeke, 2000:781.

27 Kütükoğlu, 1995:409.

28 Adıyeke, 2000:774.

“sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsadan bir senede vermiş olduğu” ya da “sene-i sâbıkada vergi-i mahsûsası” gibi ifadeler kullanıldığı görülmektedir.²⁹ Vergi-i mahsusanın kuruş olarak miktarı verilirken; gayrimüslimler için cizyenin alâ, evsat ve edna olarak türü belirlenmektedir.³⁰

Temettu sayımları Osmanlı Devleti’nin bütün eyaletlerine yayılmamıştır. Arşivde Ankara, Aydın, Bolu, Cezayir-i Bahr-i Sefid, Edirne, Erzurum, Hüdavendigâr, Konya, Niş, Rumeli, Selanik, Sivas, Üsküp, Vidin ve Miscellaneous’a ait Temettuat defterleri mevcuttur.³¹ Aynı zamanda bu defterleri sadece Müslümanlar için değil gayrimüslimler için de aynı bilgileri içermektedir.³²

Bu çalışmanın temel amacı, yukarıda detaylandırmaya çalışılan temettuat verilerinden hareketle –defterlerin muhtevası çerçevesinde- Kula Kazası gayrimüslim mahallelerinin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını ortaya koymaktır. Temettuat defterlerine göre H.1260–1261-M. 1844–45 yıllarında Kula Kazası Kızılkaya Mahallesi, Taş Mahallesi, Uşşakî Mahallesi, Hızırilyas Mahallesi, Bey Mahallesi, Cami-i Atik Mahallesi, Cami-i Cedid Mahallesi, Seyyid Ali Mahallesi, Kuzguncuk Mahallesi, Hacı Abdurrahmanlar Mahallesi, Mehamid Mahallesi olmak üzere 11 mahalleden oluşmaktadır.³³ Adı geçen bu mahallelerden Kuzguncuk ve Hızırilyas gayrimüslim mahallesidir. Diğer 9 mahalle ise Müslüman nüfusun oturduğu yerlerdir. Kula Kazası Müslüman mahallelerinin her birinin Temettuat kayıtlarında muhtar-ı evvel, muhtar-ı sani, mahalle imamı ve mahalle sakinlerine ait detaylı veri mevcuttur. Çalışmanın kaynak grubu olan Temettuat defterlerine göre Kuzguncuk³⁴ ve Hızırilyas³⁵ mahallelerinin nüfusu, aile adı ve lakaplar, meslekler, arazi ve tarım alanları, vergi ve aşar, havyan mevcudu ve gelir kaynaklarının detaylı dökümü aşağıdadır. Adı geçen gayrimüslim mahallelerinin sosyo-ekonomik yapısı değerlendirilirken, Kula Kazası’nın diğer Müslüman nüfusun oturduğu mahallelerinin bu unsurları göz önünde bulundurulmaya çalışılacaktır.

C-Kula’da İki Gayrimüslim Mahallesi: Kuzguncuk ve Hızırilyas

Kula’da Kuzguncuk ve Hızırilyas mahallelerinde gayrimüslim nüfus yaşamaktadır. Gayrimüslimlerin yaşadığı bir mahalle olarak Hızırilyas adı dikkat çekicidir. Bir gayrimüslim mahallesinin adı neden Hızırilyas’dır? Hızırilyas kültü ile Hıristiyanlık inancında önemli bir yere sahip olan Aya Yorgi/Saint Georges kültünün Anadolu coğrafyasında bir etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Aya Yorgi ve Hızırilyas’ın tarihi arka planı ve etkileşim sürecine dair birçok çalışma gerçekleştirilmiştir.³⁶ Bu çalışmalarda özet olarak şu değerlendirmeler yapılmaktadır; Aya Yorgi ve Hızırilyas’ın birbirinin yerini alarak her ikisinin aynılaştığı; Türkleri etkileyip Hızır-İlyas haline dönüşen Aya Yorgi kültünün zamanla tersine dönerek Anadolu’da yaşayan Hıristiyanları da etkilediği düşünülmektedir. Bu sebeple Aya Yorgi/Saint Georges isimli kilise ve manastırların Hızır-İlyas olarak da anıldıkları örnekler vardır. Mesela, Trabzon’a bağlı Maçka’nın Şimşirli köyü yakınlarında VIII. Yüzyıl ortalarında inşa edilen manastıra sonradan Hızır-İlyas ismi verilmesi gibi. Bu çalışma açısından ilginç bir örnek ise, Trabzon merkezindeki Hızır-İlyas kilisesidir. “Trabzon’a gelen seyyahlardan Bijişkyan, Yeni Cuma camiinden bahsederken Kuzgundere üzerinde Hızır-İlyas da denilen Saint Georges kilisesinin buraya yakın olduğunu” söylemiştir.³⁷ Buna göre Kuzgundere adını taşıyan bir bölgede adına Hızırilyas denilen Saint Georges kilisesi vardır. Bu yorumun, çalışmanın diğer gayrimüslim mahallesinin adının Kuzguncuk olduğu ve Hızırilyas’ın neden bir gayrimüslim mahallesi olduğu sorusuna cevap olabileceği düşünülmektedir. Esasen Osmanlı dönemi Anadolu coğrafyasında birçok Hızırilyas mahallesi vardır. Mesela, Trabzon’daki Hızırilyas mahallesi³⁸ gibi. Hızırilyas adlı bir gayrimüslim mahallesi Alaşehir’de de

29 Kütükoğlu, 1995:411–412.

30 Güran, 2000:77.

31 Detaylı bilgi için bkz.; Güran, 2000:77.; Aynı zamanda Güran, arşivdeki Temettuat defterlerin ihtiva ettiği kaza ve toplam kayıt sayılarını detaylı bir şekilde çıkarmıştır. Buna göre Ankara (42 kaza–1,401 kayıt); Aydın (96 kaza–1,411 kayıt); Bolu (96 kaza–2,299 kayıt); Cezayir-i Bahr-ı Sefid (8 kaza–26 kayıt); Edirne (31 kaza–1,623 kayıt); Erzurum (5 kaza–316 kayıt); Hüdavendigâr (59 kaza–2,491 kayıt); Konya (67 kaza–1,025 kayıt); Niş (12 kaza–817 kayıt); Rumeli (21 kaza- 45 kayıt); Selanik (3 kaza–370 kayıt); Silistre (23 kaza–987 kayıt); Sivas (61 kaza–2,297 kayıt); Üsküp (9 kaza–365 kayıt); Vidin (10 kaza–316 kayıt); Miscellaneous (1,751 kayıt). Güran, 2004:6.t

32 Adıyeke, gayrimüslimler için “bazı kazaların hristiyan-gebran mahallelerinin temettuat defterleri mevcuttur. Ne var ki müsteminlerin de bu tahrirler sırasında yazılmalarına rağmen yazımların doğru yapılmadığı gerekçesiyle, daha da ötesi kapitülasyonlara dayanarak bu vergiden muafiyet istediler. Bu tür müsteminlere ait defterlerin ayrıca incelemeye ihtiyacı vardır” değerlendirmesini yapmaktadır. Adıyeke, 2000:784.

33 Arıkan tarafından yapılmış çalışmada, Temettuat defterlerine göre Kula’daki mahalle sayısı 9 olarak verilmiş ve hane sayılarında bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Bkz. Arıkan, 2006:52 vd.

34 Başbakanlık Osmanlı Arşivi-ML_VRD_TMT_D 08529.

35 Başbakanlık Osmanlı Arşivi-ML_VRD_TMT_D 08521.

36 Bu konudaki çok sayıda araştırma yapılmıştır. Örnek birkaç çalışma için Bkz., Eyice, 1969:221-244.; Ocak, 1991:661-673.; Kodaman, 2007:143-159.; Aykıt, 2013:119-134.; Boratav, 1987:457-471.; Ocak, 1998:313-315.

37 Gülten, 2017:92.

38 İnan, 1998:171.

kayıtlara geçmiştir. Temettuat defterlerine göre yapılmış bu çalışmada Alaşehir'deki yirmi mahalleden dördünün gayrimüslimlere ait olduğu ve birinin adının Hızırilyas olduğu görülmektedir.³⁹

1- Nüfus ve Cizye Mükellefleri

19. ve 20.yüzyıllarda Kula'nın mahalleri ve nüfusu hakkında birçok farklı seyyahın bilgi edinmek mümkündür. Bunlardan biri 19. yüzyılın başlarında Kula'yı ziyaret eden Ch. Texier'dir. Ch. Texier, Kula'nın genel

Kuzguncuk ve Hızırilyas Mahallerinin Nüfusu ve Cizye Mükellefleri			
Mahalle Adı	Hane Sayısı	Grup	Kişi
Kuzguncuk	38	Alâ	7
		Evsat	26
		Edna	12
Hızırilyas	48	Alâ	4
		Evsat	34
		Edna	25
		Diğer	6

görünümü, ekonomik yapısı ile birlikte gayrimüslimlerle ilgili de bazı bilgiler verir. Texier "sokakların temizliğini, insanların çalışkan, san'atkar ve oldukça varlıklı göründüklerini kaydederek, kasabanın nüfusunu 4-5.000 kadar tahmin eder; yün, pamuk, afyon ve hububat üzerinde toplanan ticâretin Rumlar elinde bulunduğunu, Türklerin kervancılık ve Rumlarla berâber halı dokumacılığı yaptıklarını, Yörük kadınlarının çadırlarında seccâde dokuduklarını söyler."⁴⁰ Yine bu zamanlarda Kula'ya uğrayan seyyahlardan E. Reclus nüfusu 9.000, V. Diest ise 5-6000 olarak vermektedir. Cuinet ise toplamda 6.000 olarak verdiği nüfusun, 5.655'i Müslüman-345'inin Rum olduğunu bildirmektedir.⁴¹ 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise, Kula'dan geçen seyyah A. Philippon, Rumların yalnız Türkçe konuştuklarını ancak Rum mektebi açılmış olduğundan onların kendi dillerini öğrenmeye başladıklarını kaydetmektedir.⁴² Vronis ise söz konusu dönemde Türk nüfusu arasında erimeye başladığını Anadolu genelinde değerlendirir ve 19. ve 20. yüzyıl Anadolu'sunda Yunanca'nın düşüşü-Türkçe'nin zaferi ile ilgili aşamaların kaydedildiğinden bahseder.⁴³

Kuzguncuk ve Hızırilyas mahallelerinde hane reisleri, cizyenin "alâ", "evsat" ve "edna" cinsini gösteren üç kategoride kaydedilmişlerdir. Bazı isimlerin yanında bu kategoriyi gösteren bir kayda rastlanamamıştır. Bu yüzden o kayıtlar "diğer" olarak sınıflandırılmıştır. Kuzguncuk mahallesinde 38 hanede 45 cizye mükellefi; Hızırilyas mahallesinde ise 48 hanede toplam 69 cizye mükellefi mevcuttur. Bu kayıtlardan hareketle Kuzguncuk ve Hızırilyas mahallelerinin tahmini nüfusu hesaplanabilir. Ömer Lütfi Barkan'ın bir hanenin 5 katsayısı ile çarpılarak tahmini nüfusun ortaya konulması şeklindeki hesabı dikkate alındığında,⁴⁴ Kuzguncuk mahallesinde 38 hane-190 kişi, Hızırilyas mahallesinde ise 48 hane-240 kişinin olduğu tahmini bir gayrimüslim nüfusun yaşadığını söyleyebiliriz.

39 Gökmen, 2010:194.

40 Darkot, 1977:974.

41 Cuinet, Kula'da 30 cami, 2 kilise, 3 hamam, 2 han, 1 Pazar, 35 dükkan, 10 kahve, 4 fırın ve 15 çeşmenin varlığından da bahsetmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Cuinet, 1894:565-569.

42 Darkot, 1977:975.

43 Vronis, 1971.

445 katsayısının Barkan'ın da ifade ettiği gibi "her bölgeye içtimâî zümreye ve ailenin meşguliyet tarzına göre değişik olacağı" unutulmamalıdır. Barkan 1953:1-25.; Aynı zamanda tahmini nüfusun hesaplanmasına dair farklı araştırmacıların farklı katsayılar gösterdiği de bilinmektedir. Bkz., Göyünç, 1979:331-348.

2- Hane İsim-Unvanlar ve Müşterek Haneler⁴⁵

Kuzguncuk Mahallesi: Hane İsim-Unvanlar		
Hane No	Aile Adı	Adı
	Papa Menal oğlu	Papa Menal
1/1	Sava oğlu	Hacı Mihail
2/5	Çölmekçi oğlu	Vasili veled-i Yorgi
3/10	Mimar oğlu	Hırsto veled-i İlyä
4/16	Uncu oğlu	Nikola veled-i Bali
5/26	Emruzlu?	Kostanti veled-i Yorgi
6/14	Oril? oğlu	Oril oğlu Terzi Dimitri-Diğer oğlu Yorgi- Diğer Penayod
7/27	Enfiyeci	Hacı Hırsto
8/28	Avbe? oğlu	Kostanti
9/30	Uncu oğlu	Yanako oğlu Kostanti
10/34	Uncu oğlu	Hırsto
11/16	Francko	veled-i Yanako
12/31	Kuşcu Toka oğlu	Andon veled-i Toka
13/41	Babuccu Asmad oğlu	Dimitri
14/42	Kanlı oğlu	Camış Mihail
15/44	Giridli	Menol Usta
16/48	Kabak oğlu	Filyo
17/49	Hekim	Nikola
18/52	Bahar oğlu	Toman
19/53	Bahar oğlu	Menafi veled-i Kostantin oğlu Anaştaş ve Diğer oğlu Aşti
20/59	Bahar oğlu	Yorgi veled-i Toloz
21/60	Bodur oğlu	Sari Elyä
22/64	Burunsuz oğlu	Haralonbo Karındaşı Penayod Karındaşı Mihail
23/68	Adalı oğlu	Yani
24/121	Nife? oğlu	Nife
25/124	Küçük Böri oğlu	Azarya
26/126	Gireği oğlu	Yanako
27/78	Papas oğlu	İnanya
28/82	Papas oğlu	Dimitri
29/84	Çişirci? oğlu	Yorgi
30/86	Mulayani? oğlu	Yanako
31/90	Palaharci? oğlu	Mihail
32/91	Hacı Ahtemad? oğlu	Yanako
33/92	Sabuncu oğlu	Yivakim
34/91	Şimon oğlu	Mihail
35/101	Hacı Mihail oğlu	Tolos Karındaşı Haralanbo
36/131	Kazalmış oğlu	Mihail
37/106	Hacı Arap oğlu	Nikolaki
38/107	Hezan oğlu	Mihalaki

45 Aile isimleri ve kişi isimlerinde okunuşundan emin olunamayan yerlerde soru işareti kullanılmıştır.

Kuzguncuk mahallesi Temettuat defterine göre, hane 1 numro 1'deki Sava oğlu Hacı Mihail, bu mahallenin muhtarı olarak kayıtlıdır ve bezzaz esnafındandır.⁴⁶ Defterdeki kayıtlı gayrimüslimlerin isimlerinde 30 farklı aile ismi mevcuttur. Bu isimlerin 8 tanesi müşterek ailedir. Kuzguncuklu aile adları meslekî, dinî, yer adları ve fizikî özelliklere atfedilecek isimler olmak üzere çeşitli kategorilerde sınıflandırılabilir. Mimar oğlu, Enfiyeci, Uncu, Babuccu, Hekim, Sabuncu gibi isimler bir iş kolunu gösteren isimlerdir. Kayıtlı hane reislerinden bazıları, taşıdıkları isme ait işi yapmaktadır. Mesela, Enfiyeci Hacı Hırsto⁴⁷ ve Hekim Filyo'nun⁴⁸ meslekleri enfiyecilik ve hekimliktir. Kuzguncuktaki bir kısım gayrimüslimin Hıristiyan din adamlarına verilen isim olan Papas ismi ile kayıtlıdır. Kuzguncuk'taki Papas oğlu İnanya⁴⁹ ve Papas oğlu Dimitri'nin⁵⁰ de mesleğinin bezzaz olduğu görülmektedir. Bir kısım gayrimüslim hane reisinin aile adı Hacı'dır ve Hacı lakaplı bu ailelerinde bir kısmının bezzaz ve terzilikle meşguldür.

Kuzguncuklu gayrimüslimlerin çeşitli yer adları ile de anılmaktadırlar. Bunlardan biri Giridli Menol Usta (terzi)⁵¹, diğeri Adalı oğlu Yani (bakkal)⁵²'dir. Kuzguncuk mahallesindeki Giridli ve Adalı olarak anılan bu kişilerin oralardan Kuzguncuk'a göç etmiş gayrimüslimler olduğu ve bu durumun dönemin nüfus hareketliliklerini takip etmek açısından önemli bir veri olduğu düşünülmektedir. Gayrimüslim reayanın bazıları ise fizikî unsurlar ile anılmaktadır. Mesela, Burunsuz oğlu Mihail⁵³ ve Bodur oğlu Sarı Elya⁵⁴ gibi.

Kuzguncuk Mahallesi Müşterek Haneler		
Aile adı	Aile adının geçtiği haneler	Adedi
Adalı	Hane 23	1
Avbe? oğlu	Hane 8	1
Babuccu Asmad oğlu	Hane 13	1
Bahar oğlu	Hane 18-19-20	3
Bodur oğlu	Hane 21	1
Burunsuz oğlu	Hane 22	1
Cişirci? oğlu	Hane 29	1
Çölmekçi Vasili oğlu	Hane 2	1
Emruzlu? Kostanti oğlu	Hane 5	1
Enfiyeci Hacı Hırsto	Hane 7	1
Francko	Hane 11	1
Gireği oğlu	Hane 26	1
Giridli Menol	Hane 15	1
Hacı Ahtemad? oğlu	Hane 32	1
Hacı Arap oğlu	Hane 37	1
Hacı Mihail oğlu	Hane 35	1
Hekim Nikola	Hane 17	1
Hezan oğlu	Hane 38	1
Kabak oğlu	Hane 16	1
Kanlı oğlu	Hane 14	1
Kazalmış oğlu	Hane 36	1
Kuşcu Toka oğlu	Hane 12	1
Küçük Böri oğlu	Hane 25	1

46 ML_VRD_TMT_D 08529 9a.

47 ML_VRD_TMT_D 08529 10b.

48 ML_VRD_TMT_D 08529 12b.

49 ML_VRD_TMT_D 08529 15a.

50 ML_VRD_TMT_D 08529 15b.

51 ML_VRD_TMT_D 08529 12a.

52 ML_VRD_TMT_D 08529 14a.

53 ML_VRD_TMT_D 08529 14a.

54 ML_VRD_TMT_D 08529 13b.

Papa Menal	Hane -	1
Mimar oğlu	Hane 3	1
Mulayani? oğlu	Hane 30	1
Nife? oğlu	Hane 24	1
Oril? oğlu	Hane 6	1
Palaharci? oğlu	Hane 31	1
Papas oğlu	Hane 27-28	2
Sabuncu oğlu	Hane 33	1
Sava oğlu	Hane 1	2
Şimon oğlu	Hane 34	1
Uncu oğlu	Hane 9-10-4	2

Yukarıda da ifade edildiği üzere Kuzguncuk mahallesinde kayıtlı gayrimüslimlerden 8 aile müşterek isim taşımaktadır. Bunlar, Uncu oğlu (hane 4-9-10), Bahar oğlu (hane 18-19-20) ve Papas oğlu (hane 27-28)dir. Müşterek isimli hanelerin benzer meslek kollarına dahil oldukları söylenebilir. Uncu oğulları terzi iken, Bahar oğulları ve Papas oğulları bezzaz kategorisinde kaydedilmişlerdir.

Kula Kasabası'nda vaki Hızırilyas mahallesi hane 1 numro 1'de adı geçen Papa Kostanti zimmi aynı zamanda mahallenin papası olarak kayıtlıdır. Hızırilyas mahallesindeki gayrimüslimlerde 33 hane farklı, 13 hane müşterek isim taşımaktadır. Hızırilyas mahallesinde aile isimlerinin bir kısmında "eci" kelimesinin geçtiği görülmektedir. Bunlar Ecisağ oğlu (hane 7), Eciasmad oğlu (hane 24-25), Ecimoniş oğlu (hane 35), Ecimadık oğlu (hane 43). Adı geçen aile adlarının dışında da kişi isimlerinde de "eci" kelimesi sıklıkla geçmektedir. Mesela, Gördesli oğlu Eciyorgi (hane 48), Yanako oğlu Ecitalu (hane 33), Demir oğlu Hırsto oğlu Yanako ve Elika Ecidemir (hane 32), Eciösib veled-i Vasil (hane 14), Kara oğlu Eciyanako veled-i Yorgi karındaşı Kıryako (hane 6) ve Canbaz oğlu İvahsen? veled-i Eciilya oğlu İlya (hane 8) kayıtlarında görüldüğü gibi. Kuzguncuk mahallesinde ise aile ve kişi isimlerinde "hacı" kelimesi mevcuttur ancak Hızırilyas'ta hiç "hacı" kaydı yoktur. Bu durum Hızırilyas mahallesi gayrimüslim aile ve kişi isimlerindeki "eci" kelimesinin "hacı"nın farklı bir telaffuzu olarak değerlendirilebilir. Hızırilyas mahallesinde de Kuzguncukta olduğu gibi yer isimleri ile kayıtlı hane reisleri mevcuttur. Bunların büyük çoğunluğu Rodoslu ismi ile kayıtlıdır; Rodoslu Tanaş (hane 13), Rodoslu Kara Yani (hane 30), Rodoslu Kırançiko (hane 41) ve Gördesli oğlu Aciyorgi (hane 48) gibi. Buradaki yer isimleri ile anılan gayrimüslimlerin nüfus hareketliliği göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerektiği ve bu kişilerin Rodos ve Gördes'den Hızırilyas'a göç ettiği düşünülmektedir. Bir millet ismi olarak iki ailenin Macar oğlu (hane 27-28) adını taşıdığı görülmektedir. Kuzguncuk mahallesine göre bir meslek ifadesi taşıyan aile isimleri çok değildir. Aşçı oğlu Kostanti (hane 39) gibi. Aynı şekilde Kuzguncukta daha sık görülen Papas ismi de sadece Papas oğlu Yorgi veled-i Sarraf (hane 40) mevcuttur.

Hızırilyas Mahallesi Müşterek Haneler		
Aile adı	Aile adının geçtiği haneler	Adedi
Eciasmad oğlu	Hane 24-25	2
Eciçirak oğlu	Hane 11	1
Ecimadık oğlu	Hane 43	1
Ecimoniş oğlu	Hane 35	1
Eciösib Oğlu	Hane 14	1
Ecisağ oğlu	Hane 7	1
Afacan oğlu	Hane 18	1
Akatiş? Oğlu	Hane 36	1
Aşçı oğlu	Hane 39	1
Papa Kostanti	Hane 1	1
Bazarlı oğlu	Hane 31-45	2
Canbaz oğlu	Hane 8-19-47	3

Curcur oğlu	Hane 12	1
Çakır oğlu	Hane 16	1
Demir oğlu	Hane 32	1
Doka oğlu	Hane 5	1
Dülger oğlu	Hane 20	1
Giregi oğlu	Hane 37	1
Gördesli oğlu	Hane 48	1
Hızır oğlu	Hane 22	1
Horşu oğlu	Hane 4	1
Kalender oğlu	Hane 2	1
Kara oğlu	Hane 6-10	2
Katırcı yani oğlu	Hane 34	1
Kelebek oğlu	Hane 23	1
Kocabaş oğlu	Hane 26	1
Kosti çoban oğlu	Hane 3	1
Kurd oğlu	Hane 21	1
Kuzma oğlu	Hane 15	1
Labni oğlu	Hane 29	1
Macar oğlu	Hane 27-28	2
Magru oğlu	Hane 38	1
Marik oğlu	Hane 42	1
Papas oğlu	Hane 40	1
Rodoslu Kırançiko oğlu	Hane 41	1
Rodoslu Tanaş	Hane 13	1
Rodoslu Kara Yani	Hane 30	1
Sakni oğlu	Hane 44	1
Seleli oğlu	Hane 9-46	2
Tahminci? oğlu	Hane 17	1
Yanako oğlu	Hane 33	1

Hızırilyas mahallesine kayıtlı gayrimüslimlerden 13 aile müşterek isim taşımaktadır. Bunlar, Eciasmad oğlu (hane 24-25), Bazarlı oğlu (hane 31-45) ve Canbaz oğlu (hane 8-19-47), Kara oğlu (hane 6-10), Macar oğlu (hane 27-28) ve Seleli oğlu (hane 9-46)dur. Kuzguncuk'ta müşterek isimli hanelerin benzer meslek kollarına dahil oldukları söylenmişti ancak bu durum Hızırilyas mahallesindeki gayrimüslimler için geçerli değildir.

3- Meslek

Kuzguncuk Mahallesi Meslek Grupları	
Meslek Grubu	Kişi Sayısı
Attar	1
Bakkal	1
Bezzaz	12
Çapacı	2
Çerçi	3
Duvarcı	1

Enfiyeci	1
Hekim	1
Hizmetkar	1
Taşçı	2
Terzi	8
Tımar	1
Tüccar	2
Yağcı	2
Kaydedilmemiş	1
TOPLAM	39

Kuzguncuk mahallesinde kayıtlı 38 haneden 1'i hariç meslek grupları belirtilmiştir. Bu mahalledeki gayrimüslim nüfusun büyük çoğunluğu "bezzaz"dır ki, defterde 12 kişi kayıtlıdır. Kuzguncuk mahallesindeki gayrimüslimlerin mesleklerinde ikinci sırada 8 kişi ile "terzi" esnafı vardır. 3 kişinin "çerçi" olduğu Kuzguncuklu gayrimüslimlerin 2'ser kişi kaydedildiği "yağcı", "tüccar", taşçı" ve "çapacı" kayıtlarına rastlanmıştır. Bunların dışındaki gayrimüslimler ise (1 kişi kayıtlı olan) "attar", "bakkal", "duvarcı", "enfiyeci", "hekim", "hizmetkar"dır. Bir kayıтта "tımar"a rastlanırken, bir diğer kayıтта ise meslek grubu belirtilmemiştir.

Hızırilyas Mahallesi Meslek Grupları	
Meslek Grubu	Kişi Sayısı
Amele	2
Avrupa Tüccarı	3
Bahçevan	1
Bezzaz	7
Çerçi	6
Değirmenci	1
Duvarcı	1
Ekmekçi	1
Hizmetkar	1
İhtiyar	1
Kahveci	1
Kuyumcu	5
Kürkçü	1
Mısırcı	1
Sabuncu	1
Terzi	10
Tüccar	3
Yağcı	1
Kaydedilmemiş	1
TOPLAM	48

Hızırilyas mahallesinde ise 48 kişiden 1'i hariç meslek grupları kaydedilmiştir. Bu gayrimüslim nüfusun büyük çoğunluğu "terzi"dir. Defterde, terzi esnafından 10 kişi kayıtlıdır. Hızırilyas'daki gayrimüslimlerde ikinci sırada 7 kişi ile "bezzaz" esnafı yer almaktadır. Bu hali ile Kuzguncuk'ta meslek grubu sıralaması (ilk sıradaki "bezzaz" ve ikinci sırada "terzi") Hızırilyas'ta yer değiştirmiştir. 6 kişinin "çerçi" 5 kişinin "kuyumcu" olduğu Hızırilyas mahallesindeki gayrimüslimlerin 3'ser kişi kaydedildiği "Avrupa tüccarı" ve "tüccar" kayıtlarına rastlanmıştır. 2 kişinin "amele" kaydedildiği Hızırilyas mahallesi gayrimüslimlerinin 1 kişi kayıtlı olan meslek grupları "bahçevan", "değirmenci", "duvarcı", "ekmekçi", "hizmetkâr", "kürkçü", "mısırcı", "sabuncu" ve "yağcı"dır. 1 kişinin "ihtiyar" kategorisinde kayıt altına alındığı Hızırilyas'da bir kayıтта ise meslek grubu belirtilmemiştir.

Kula Kazası'ndaki Müslüman mahallelerine ait kayıtlar ile karşılaştırıldığında bazı mesleklerin gayrimüslimlere has olduğunu söyleyebiliriz. Mesela "Avrupa tüccarı", "kürkçü", "kuyumcu", "enfiyeci", "yağcı", "duvarcı", "değirmenci" ve "taşçı" gibi mesleklere Kula'nın Müslüman nüfusunun kayıtlı olduğu mahallelerde rastlanmamaktadır. Kuyumcu ve sarraf kelimeleri birbiri yerine kullanılan ve anlamsal olarak birbirini karşılayan iki kelime olmakla birlikte, Kula Kazası Temettuat defterlerinde Müslüman nüfusun mesleği verilirken "sarraf"; gayrimüslimlerin mesleği verilirken "kuyumcu" kaydı düşülmüştür. Bundan dolayı bu mesleklerle ilgili kayıtlarda birbirinden farklı bir şeyi kastetme durumu göz önünde tutularak şu şekilde değerlendirilmiştir; Müslüman nüfusun kayıtlı olduğu mahallelerde mesleği "altın ve gümüş vb. alıp-satmak olan kimse"⁵⁵ olan sarrafa rastlanırken; mesleği "değerli metal ve taşlardan bilezik, küpe vb. süs eşyası yapan veya satan"⁵⁶ kimse anlamına gelen kuyumcu kaydı gayrimüslimlerde görülmektedir. Kula Kazası gayrimüslimlerinde kayıtlı bir diğer meslek ise "kurutulmuş tütünden yapılan ve burna çekilen keyif verici, aksırtıcı toz, burun otu"⁵⁷ anlamı gelen enfiyecidir. Kaza genelinde Müslüman reayada "duhan" adı altında tütün ile uğraşan meslek grupları olmakla birlikte "enfiyeci" adı ile meslek kaydına gayrimüslimlerde temas edilmiştir.

Kula Kazası Hızırilyas mahallesi gayrimüslimlerinin meslekleri arasında dikkat çeken Avrupa tüccarı "XIX. yüzyılın başından itibaren, Avrupa ile ahidnâme'li tüccar statüsünde ticaret yapma müsaadesi bahşedilen Osmanlı tebaası gayrimüslim tüccara"⁵⁸ verilen isimdir ve III. Selim'in ihdas ettiği bir müessese olarak 19. yüzyılın ikinci yarısının ortalarına kadar ticaret hayatında etkin bir rol oynamıştır.⁵⁹ Hızırilyas'daki Avrupa tüccarından biri hane 46 numro 156'da kayıtlı Seleli oğlu Mihail'dir. Mesleği Avrupa Tüccarı olarak geçen Mihail'in etraf-ı şehirde 1 dönüm bağının 60 senesi 100-61 senesi 100 kuruş hasılatı vardır. Yine etraf-ı şehirde Hacı Abdurrahman mahallesinden Burgazlı oğlu Mustafa ile müşterek 8 dönümlük mezruatından, nisf-ı hâsılatı 217 kuruştur. Benzer olarak etraf-ı şehirde Kızıkaya mahallesinden Mollacı oğlu Ahmed ile 7 dönümlük müşterek bostanından nisf-ı hâsılatı 245 kuruştur. 1 adet bargir ve 1 adet dükkânı kayıtlı olan Mihail'in bir senelik temettuatı 562 kuruş iken, ticaretten temettuatı 7500 kuruştur. Toplamda ise 8062 kuruştur.⁶⁰

Kula'nın Müslüman nüfusunun kayıtlı olduğu diğer mahallelerdeki Müslim nüfus "debbağ", "erbab-ı ziraat", "demirci", "dikici", nalbant, "kasab", "helvacı", "leblebici" gibi mesleklerle meşguldür. Gayrimüslim tebaanın meslek hanesinde ziraat erbabı ya da Kula'da hâkim mesleklerden olan debbağlıkla ilgili bir kayda rastlanmamıştır. Kula Kazası dâhilinde gayrimüslimlerle Müslümanlar reayanın benzer meslek grupları da mevcuttur. Mesela, bezzaz, çapacı, terzi ve çerçi bunların başında gelir. Hizmetkâr, ekmekçi ve kahvecilik de Kula'daki hem gayrimüslimlerin hem de Müslümanların yaptıkları iş kollarındandır.

Temettuatlara göre Bursa örneğinde gayrimüslimler üzerinde yapılan bir çalışmada gayrimüslimlerin birçok meslekten gelir elde ettiği görülmüştür. Kula'daki gayrimüslimler ile karşılaştırabilmek için bu veriler incelendiğinde buradaki mesleklerin adları ve dağılımları şu şekildedir; "Abacılık, Avrupa çavuşluğu, bükücülük, cankuşluk, çobanlık, çömlükçilik, enfiyeci, hamurkârlık, hastane bekçiliği, helvacı, kaldırmıcılık, kazıcılık, kebabçı, kiremitçilik, klabdancı, kökçü, labadacılık, natırlık, neyzenlik, püskülcülük, rakkaşlık, samancılık, samancı tilkarlığı, tarakçılık, unculuk, yapuculuk, yoğurtçuluk mesleklerinden sadece Rumlar gelir sağlamıştır."⁶¹

55TDK, Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.

GTS.59c0aff71099d8.35172834 (19.09.2017)

56 TDK, Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.

GTS.59c0b017176673.49869496 (19.09.2017)

57TDK, Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.

GTS.59c0ae98286943.59834601 (19.09.2017)

58"Osmanlı sınırları içinde, Müslüman ve gayrimüslim tebaa ile ahidnâmeli devletler tüccarı farklı şartlarda ticaret yaparlardır. Ahidnâmeli tüccarın dış ticarete daha imtiyazlı durumda bulunması yanında, yabancı elçilik ve konsoloslukların kullanacakları tercümanlara cizye vb. tekâlif'ten muafiyet gibi haklarında tanınmış olması, gayrimüslim tebaaya son derece cazip görünüyordu...Osmanlı Devleti'nin, gayrimüslim reâyâsını Avrupa devletlerinin himayesinden kurtararak onlara müste'min tüccar hak ve imtiyazları tanıması, ahidnâmeli devletleri memnun etmediyse de teşebbüsü akamete uğratmak hususundaki gayretleri neticesiz kaldı. Özellikle, devletin gayrimüslim tüccar hakkında kesin tavrını ortaya koyduğu 1806'dan sonra yabancı himayesine giren birkaç tüccar olduysa da gayrimüslim tebaa artık kendi adlarına ticaret yapmayı tercih etti." Ayrıntılı bilgi için bkz., Kütükoğlu, 1991:159-160.

59 Detaylı bilgi için bkz. Keleş, 2015:199-292.

60 ML_VRD_TMT_D 08521 13b.

61 Bursa örneğindeki gayrimüslimlerin mesleklerine dair verilerin devamı şu şekildedir; "Ağaççılık, amelelik, ayak ticareti, ayvazlık, aynacılık, bacacılık, pakir (pakyer) kiraçılığı, balcı, balık ağı örücü, bat pazalı, beygirici, büzmeci, camcı, cerrahlık, çalgıcılık, çakıcılık, çilingirlik, çıraklık (çirağlık), devlizcilik, emanetçilik, fermenecilik, fescilik, hademelik, halıcılık, hamam hademeliği, hamam hizmetkârlığı, han odabaşılığı, hancılık, harir tellallığı, hekimlik, horasancılık, kahvecilik, kalaycı, kalıpcı, kapamacılık, kapamacı tellallığı, karifecilik, keranecilik, kerestecilik, kesecilik, kilise hademeliği, koltukçuluk, komisyonculuk, kutnuculuk, kutuculuk, kuyumcu tellallığı, macunculuk, meyancılık, meyvecilik, mizan hademeliği, muallimlik, muhalebecilik, mübayaacılık, münavelik, odunculuk, pabuççuluk, rendecilik, saatçilik, sarrafılık, serpuşçuluk, seraydarlık, tabiplik, tahrilcilik, tahsildarlık, tanburacılık, taşçılık, tebaalık, temdidcilik, tuhafiyecilik, tulumbacılık, tulumculuk, ütücülük, yağlıcılık, yazıcılık ve zangoçluk mesleklerinden sadece Ermeniler gelir elde etmiştir. Aktarlık, hahambaşılık, hayvan boğazlayıcılık, ipekçilik, limonculuk, mahalle paspandlığı, pişiricilik, süpürgecilik, şekercilik, şerbetçilik, şeritçilik ve tenekecilik sadece Yahudilerin üstlendiği işlerden olmuştur. Bunların dışında her grubun yapmış olduğu mesleklerde olmuştur. Aşçılık, bahçıvanlık, bakırcılık, çukacılık, demircilik, dikicilik, doğramacılık, dolapçılık, duhanlılık, francacılık,20 havluculuk, hurdacılık, iplikçilik, kalburculuk, koçuculuk, kumaşçılık, kutnuculuk, kuyumculuk, kürkçülük, mektep kalfalığı, papazlık, poğaçacılık, rençperlik, sandalcılık, sivicilik, simkeşlik, tellaklık ve yağcılık hem Rumlar arasında hemde Ermeniler

4- Arazi ve Tarım Alanları

Kuzguncuk Mahallesi Arazi ve Tarım Alanları	
Tarım Alanı	Dönüm
Müşterek Tarla	97,5
İcara verilen Tarla	7
Bağ	72
Bostan	3
Duhan	1
Kökboya	278,5
Toplam	459

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Kuzguncuk mahallesindeki gayrimüslim reyanın büyük oranda müşterek-ortak arazi ektiği görülmektedir. Kayıtlar incelendiğinde gayrimüslim reyanın büyük çoğunluğunun Kula'nın diğer mahallelerindeki Müslümanlarla ya da Denizli gibi yakın sancaklarda kayıtlı Müslüman reaya ile ortak oldukları görülmektedir. Mesela, Kuzguncuk Mahallesi'nde 1 numaralı hanede kayıtlı Sava oğlu Mihail'in hem Denizli Sancağı'na tabi Sirge Kazası kurrallarından Adana karyesinde kendi mülkü olarak kökboyası var iken; aynı livanın yine Adana karyesinden Ali Çavuş ile müşterek kökboya kaydı mevcuttur.⁶² Kula'daki Müslümanlarla gayrimüslimlerin müştereklerini gösteren kayıtları çoğaltmak mümkündür. Mesela, Kuzguncuk mahallesi hane 34'de kayıtlı Şimon oğlu Mihail'in Seyyid Ali mahallesinden Şemsi oğlu Ali ile müşterek mezru tarla kaydı bunlardan biridir.⁶³ Kuzguncuk'ta ekili tarım alanlarında ise büyük oranda kökboya bulunmaktadır. Aynı zamanda bağ sahibi de olan Kuzguncuk mahallesindeki gayrimüslimlerin tarım alanları içinde az olmakla birlikte bostan ve duhana rastlamak mümkündür.

Hızırilyas Mahallesi Arazi ve Tarım Alanları	
Tarım Alanı	Dönüm
Müşterek Tarla	107,5
İcara verilen Tarla	20
Bağ	69
Bostan	29
Duhan	4
Kökboya	217,5
Toplam	447

Hızırilyas mahallesindeki arazi ve tarım alanlarının durumu ve ekili ürünlere dair veriler büyük oranda Kuzguncuk mahallesindeki kayıtlarla benzerdir. Buna göre, Hızırilyas mahallesindeki gayrimüslim reyanın yine müşterek arazilerinde Müslümanlarla ortak oldukları tespit edilmektedir. Kuzguncuk mahallesinde olduğu gibi Hızırilyas mahallesindeki gayrimüslim reyanın büyük çoğunluğu Kula'nın diğer mahallelerindeki Müslümanlarla ya da yakın sancaklarda kayıtlı Müslüman reaya ile ortaklardır. Mesela, Hızırilyas Mahallesi'nde 46 numaralı hanede kayıtlı Seveli oğlu Mihail'in hem Hacı Abdurrahman mahallesinden Burgazlı oğlu Mustafa ile müşterek

arasında iş olarak yapılmıştır. Yahudi ve Rumlar tarafından çamurculuk, dökmeçilik (düğmecilik), kantarcılık yapılmış. Yahudi ve Ermeniler tarafından arpacılık, balıkçılık, basmacılık, çerçilik ve ekmekçilik mesleki olarak kazanç kapısı haline getirilmiştir. Bakkallık, berberlik, bezzazlık, boyacılık, dülgerlik, hamallık, hizmetkârlık, mektep hocalığı, millet kâhyalığı, pazarcılık, simsarlık, terzilik ve tüccarlıktan hem Rumlar hem Ermeniler hem de Yahudiler kazanç sağlamıştır. Tüm meslekler içerisinde belli mesleklerde yoğunlaşma olmuştur. 45 amelenin hepsi Ermeni, 55 basmacının 53'ü Ermeni, 2'si Yahudi, 59 berberin 5'i Rum, 1'i Yahudi, 53'ü Ermeni, 114 bezzazın 10'u Rum, 1'i Yahudi, 103'ü Ermeni, 48 çerçinin 41'i Yahudi, 60 çilingirin hepsi Ermeni, 7'si Ermeni, 81 dikicinin 40'ü Ermeni, 41'i Rum, 81 doğramacının 3'ü Rum, 78'i Ermenidir. 114 dülgerin 94'ü Rum, 18'i Ermeni, 2'si Yahudi, 39 hamalın 29'u Yahudi, 9'u Ermeni, 1'i Rum, 49 havlucunun, 1'i tellallı olan 52 kapamacının hepsi Ermeni, 15'i Rum, 34'ü Ermeni, 56 kazazın 56'sı Yahudi, 53 kuyumcunun 39'u Ermenidir. 1'i tellal olan 13'ü Rum, 49 kürkçünün 27'si Ermeni, 22'si Rum, 182 rençberin 41'i Ermeni, 141'i Rum, 279 sandalcının 246'sı Rum, 33'ü Ermeni, 199 terzinin 131'i Ermeni, 37'si Rum, 31'i Yahudi, 46 tüccarın 25'i Ermeni, 16'sı Rum, 5'i Yahudidir. Bu meslekler içerisinde bildiğiniz gibi kalfalar ve çıraklarda olmuştur. Birde her meslek içerisinde bulunabileceği gibi ayrı olarakta ele alınabilen bir meslek olan hizmetkârlık vardır. 60 hizmetkârın 39'u Ermeni, 16'sı Rum, 5'i Yahudidir. Bunun dışında Yahudiler arasında 19 çerçi, 1 ekmekçi, 3 francalacı, 3 kazaz, meyhaneci hizmetkârı, Ermeniler arasında 1 hamam hizmetkârı, Rumlar arasında 1 ekmekçi, 1 francalacı, 6 meyhaneci hizmetkârı bulunmaktadır." Bkz., Becerikli, 2012:249-251.

62 ML_VRD_TMT_D 08529 1a.

63 ML_VRD_TMT_D 08529 14b.

mezruatı (8 dönüm) hem Kızılkaya mahallesinden Mollacık oğlu Ahmed ile müşterek bostanı (7 dönüm) vardır.⁶⁴ Hızırilyas mahallesindeki gayrimüslimlerden hane 48'de kayıtlı Gördesli oğlu Eciyorgi oğlu Haralanbo'nun hem Taş mahalleden Sandallı oğlu Ali ile müşterek mezru tarlası hem de Denizli sancağı Eşme Kazası Güney karyesinden Koca Mehmed ile müşterek kökboya tarlası mevcuttur.⁶⁵ Gayrimüslim reayanın Müslümanlarla olan müştereklerini gösteren kayıtları çoğaltmak mümkündür. Kuzguncuk mahallesinde olduğu gibi Hızırilyas'taki gayrimüslim reayada da ekili tarım alanlarında büyük oranda kökboya vardır ve çoğunluğu bağ sahibidir. Kuzguncuktan farklı olarak Hızırilyas mahallesindeki gayrimüslimlerin tarım alanları içinde bostan ve duhana ayrılan alan daha yüksektir.

Hızırilyas ve Kuzguncuk Mahalleleri Arazi ve Tarım Alanları			
Arazi (Dönüm)	Hızırilyas	Kuzguncuk	Toplam
Müşterek Tarla	107,5	97,5	205
İcara verilen Tarla	20	7	27
Bağ	69	72	141
Bostan	29	3	32
Dühan	4	1	5
Kökboya	217,5	278,5	496
Toplam	447	459	906

Kula Kazası Kuzguncuk ve Hızırilyas mahallelerindeki ekili arazinin büyük oranda kökboya ayrılması ve birçoğunun bağ sahibi olması buldukları coğrafyanın bir özelliği olarak değerlendirilebilir. Çünkü Kula'daki Müslüman nüfusun da hemen hemen tamamına yakınının bağ sahibi olduğu görülmektedir. Diğer taraftan 19. yüzyıldaki mevcut durum yüzyıllar öncesi ile de örtüşmektedir. Strabon da bu bölgede bağlardan bahsetmiştir. Strabon "*burada hiç ağaç yoktur; sadece, kalite olarak ünlü şarapların hiçbirisinden aşağı olmayan Katakekaumena şarabının elde edildiği bağlar vardır.*" şeklinde bahisle, bu türden bir toprağın bağcılık için uygun olduğunu söyler. Ona göre tıpkı, en iyi ve bol miktarda şarap elde edilen, üzeri külle kaplı Katana toprağında olduğu gibi...⁶⁶

Yukarıda bahsedildiği ve ortak tabloda açıkça görüldüğü üzere kökboya Kula'da dikkat çekici oranda fazladır. Kula Kazası dâhilinde Müslüman nüfusun kayıtlı olduğu mahallelerde sıklıkla rastladığımız kökboya, gayrimüslimler arasında daha yüksek orandadır. Bu dönemde, İzmir halılarında, Anadolu ve Suriye'nin ipekli dokumalarında Edirne veya Türk kırmızısı Avrupa'da büyük bir şöhrete sahip olmuştur ki, Türk kırmızısının esas kökboyadır. Anadolu ve Rumeli'de geniş bir kökboya ziraatı mevcuttur.⁶⁷ Kısaca, kökboya (*Rubia tinctorum* L.) Rubiaceae familyasından çok yıllık bir bitki olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de de çok yaygın olarak bulunan bu bitkinin Güneybatı ve Orta Asya'dan Kuzeybatı Himalayalar'a, Batı, Güney ve Güneydoğu Avrupa gibi geniş alanlara yayılan bir tür olduğu bilinmektedir. Kökboya bitkisi Anadolu'da çok farklı adlarla anılmaktadır. En az üç yaşına gelmiş kırmızı renkli kökler ilkbahar ve sonbahar aylarında toplanarak bu köklerden boyar madde elde edilmektedir. 1700'lü yıllarda dünyadaki kökboya ihtiyacının 2/3'ünün Anadolu'dan karşılandığı ancak özellikle batı ve orta Anadolu'da tarımı yapılan kök boya bitkisinin 19. yüzyılın sonlarında sentetik boyaların üretilmeye başlaması ile tarımı azalmıştır.⁶⁸ Kula'da dokumacılıkta kök boya kullanılmış olup, kendine özgü renk ve desenlerin yanı sıra "manzaralı halıları" ile Kula, devrinin önemli halıcılık merkezlerinden biri olmuştur.⁶⁹

64 ML_VRD_TMT_D 08521 13b.

65 ML_VRD_TMT_D 08521 13b.

66 Strabon, 2000:175.

67 Baykara, 1992:172-173.; Aynı zamanda bkz., Canatar, 1998:89-104.

68 Anadolu'da çok farklı adlarla anılan bu bitkinin, gövdesi kareye yakın köşeli, tüylü ve boğumlu olup; her boğumunda 4-6 yaprak bulunmaktadır. Yaprakları kısa saplı olup çevreleri ve altları tüylü olarak tanımlanmaktadır. Bu bitki ile boyanan dokumaların renk kalitesi sentetik boyalara göre daha sabit ve estetik olmaktadır. Mordanla kullanılan kök boya kırmızı, pembe, turuncu, leylak ve kahverengi gibi değişik renklere geniş bir boyama spektrumuna sahip olduğu ve kırmızı rengin tekstilde özellikle pamuk ve keten boyamasında kullanıldığı görülmektedir. Üretimi ve kullanımı sırasında sentetik boyalar gibi kimyasal atık bırakmamaktadır. Bkz. Deli, 2004:1-3.

69 19. Yüzyılda Kula'ya gelen Batılı seyyahlar, halıcılık ticaretinin çok yoğun olduğunu ve bu halıların Amerika'ya bile ihraç edildiğini belirtmişlerdir. Bozer, 1990:4.

5- Vergi ve Aşar

Kuzguncuk Mahallesi Vergi ve Aşarı			
Hane/numro	Vergi (kuruş)	Aşar (kuruş)	Yıllık Toplam Vergi
	0	0	0
1/1	312	44	356
2/5	975	77,5	1052,5
3/10	234	0	234
4/16	215	15	230
5/26	0	15	15
6/14	195	0	195
7/27	273	0	273
8/28	97,5	2,5	100
9/30	156	0	156
10/34	78	0	78
11/16	136	0	136
12/31	146	15	161
13/41	117	30	147
14/42	292	15	307
15/44	234	4	238
16/48	146	0	146
17/49	234	20	254
18/52	146	12	158
19/53	195	6	201
20/59	234	0	234
21/60	0	0	0
22/64	0	0	0
23/68	0	0	0
24/121	0	0	0
25/124	0	0	0
26/126	0	0	0
27/78	0	0	0
28/82	0	0	0
29/84	0	0	0
30/86	0	0	0
31/90	0	0	0
32/91	0	0	0
33/92	0	0	0
34/91	0	0	0
35/101	0	0	0
36/131	0	0	0
37/106	0	0	0
38/107	0	0	0
Toplam	4415,5	256	4671,5

Kuzguncuk mahallesi ile ilgili Temettuat kayıtlarında bazı düzensizlikler bulunmaktadır. Kuzguncuk'a ait kayıtlarda bir kısım hanenin vergi ve aşar bilgisi mevcuttur. Kayıtlar hane 20'den sonra tekrar hane 1'den başlamak suretiyle tekrar etmiş ve hanelerin vergi-aşarları kaydedilmemiştir. Bundan dolayı Kuzguncuk mahallesindeki veriler vergi-aşar ile ilgili anlamlı bir sonuç vermeyebilir.

Yukarıdaki tablodan hareketle Kuzguncuk mahallesindeki gayrimüslim ahalinin büyük bir kısmının -daha önce de ifade edildiği üzere- ziraat ile uğraşmadığını ve aşar vermediğini söyleyebiliriz.

Hızırilyas Mahallesi Vergi ve Aşarı			
Hane/numro	Vergi (kuruş)	Aşar (kuruş)	Yıllık Toplam Vergi
1/1	15	0	15
2/2	683	60	743
3/9	156	2	158
4	195	5	200
5/11	0	0	0
6/18	0	0	0
7/23	0	0	0
8	49	10	59
9	195	12	207
10/36	97,5	38	135,5
11/38	1024	10	1034
12/43	487,5	5	492,5
13/48	292,5	0	292,5
14/54	536	10	546
15/15	67,5	0	67,5
16/61	67,5	17	84,5
17/52	487	0	487
18/69	292,5	0	292,5
19	370	0	370
20/62	292	28	320
21/60	352	35,5	387,5
22	117	0	117
23	50	0	50
24	146	18	164
25	146	3	149
26	273	0	273
27	0	0	0
28	78	0	78
29	585	20	605
30	439	5	444
31	156	20	176
32	487	41	528
33	39	10	49
34	76	25	101
35	180	40	220

36	292,5	0	292,5
37	58,5	0	58,5
38	390	15	405
39	97,5	10	107,5
40/146	97,5	2,5	100
41/149	120	12	132
42/143	117	0	117
43/142	146	0	146
44/145	97,5	0	97,5
45/149	97,5	0	97,5
46/156	0	0	0
47/156	0	0	0
48/158	0	0	0
Toplam	9945	454	10399

Hızırilyas mahallesindeki durum Kuzguncuk ile benzerdir. Hızırilyas'taki gayrimüslim nüfus doğrudan ziraat ile meşgul değildir. Bundan dolayı büyük bir kısmının aşar vergisi yoktur. Hızırilyas mahallesi bazı hanelerde vergi kaydı düşülmemiştir. Kayıtlar incelendiğinde hane 27'de kayıtlı Macar oğlu Belek zimmînin amele olup, bir nesnesi olmadığı görülmektedir.⁷⁰ Vergi kaydı bulunmayan bir diğer hane ise 47 numaradaki Canbaz oğlu Yani zimmî ve oğulları Yorgi ve Elke'dir.⁷¹ Hane reisi için ihtiyar olduğu bilgisi girildiğinden vergi alınmadığı düşünülmüştür. Yine vergi kaydı bulunmayan hane 46'daki Seleli oğlu Mihail⁷² ve hane 48'deki Gördesli oğlu Acıyorgi oğlu Haralanbo'nun⁷³ Avrupa tüccarı olduğu ve bundan dolayı vergi hususunda imtiyaza sahip olduğu düşünülmüştür.

Kuzguncuk mahallesinin vergi ve aşar kaydının tam olmaması sebebiyle, Hızırilyas mahallesi ile karşılaştırma ve genele dair yorum yapmamız mümkün gözükmemektedir.

6- Hayvan Mevcudu

Kuzguncuk ve Hızırilyas Mahalleleri Hayvan Varlığı			
Hayvan	Hızırilyas	Kuzguncuk	Toplam
Sağman İnek	14	22	36
Sağman Koyun	36	128	164
Sağman Keçi	10	27	37
Kısır İnek	10	38	48
Kısır Koyunt	3	131	134
Kısır Keçi	8	73	81
Erkek Koyun	54	219	273
Erkek Keçi	19	128	147
Düğe	10	10	20
Tosun	13	70	83
Öküz	-	1	1
Dana	6	10	16
Buzağı	12	16	28
Kuzu	8	75	83
Oğlak	7	19	26

70 ML_VRD_TMT_D 08521 9a.

71 ML_VRD_TMT_D 08521 13b.

72 ML_VRD_TMT_D 08521 13b.

73 ML_VRD_TMT_D 08521 14a.

Merkep	9	7	16
Bargir	26	35	61
Kovan	15	66	81
Kısrak	-	2	2
Ester	-	3	3
Tay	-	1	1
Toplam	260	1081	1341

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Kuzguncuk ve Hızırilyas mahallelerinde büyükbaş hayvan varlığı olmakla birlikte, büyük oranda küçükbaş hayvan mevcuttur. Kuzguncuk mahallesinin toplam hayvan varlığı 1081 iken Hızırilyas mahallesinde sayı 260'a düşmekte (hane sayıları ile orantısız) ve her iki mahalledeki toplam mevcut 1341 olmaktadır. Buna göre, Kuzguncuk mahallesindeki gayrimüslimlerin, Hızırilyas'takilere göre 4 katı oranında daha fazla hayvana sahip olduğu söylenebilir.

Kula Kazası dâhilinde gayrimüslimlerin Müslümanlara göre -ya az ya da hiç yok- büyükbaş hayvana daha az oranda sahip olduğu görülmektedir. Gayrimüslimlerin meslekleri incelenirken, Müslümanlardaki gibi ziraat erbabının gayrimüslimlerde olmadığı ifade edilmişti. Bu durumun bir sonucu olarak ziraat etmeyen bir grubun -araziyi sürmesi ve ekmesi için- öküze ihtiyaç duymayacağı düşünülebilir. Yine Müslümanlara göre bargir (az miktarda), kısrak, ester ve tay gibi yük taşımaya ve nakliye etmeye yarayacak hayvan sayısının ya çok az ya da olmadığı görülmektedir. Bu da gayrimüslimlerin bu türden meslek kollarını yapmamalarından kaynaklı olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

7-Gelir Kaynağı

Kuzguncuk ve Hızırilyas Mahalleri Gelir Kaynakları			
Gelir kaynağı	Hızırilyas (Kuruş)	Kuzguncuk (Kuruş)	Toplam
Müstecir Tarla	90	140	230
Kiraya verdiği tarla	0	0	0
Müşterek tarla	2647	1694,5	4341,5
Bağ	4032,5	4687,5	8720
Bostan	646	90	736
Duhan Tarlası	340	300	640
Kökboya	0	0	0
Kiradaki Dükkan	2428	95	2523
Bedesten	600	0	600
Sağman İnek	280	440	720
Sağman Koyun	432	1464	1896
Sağman Keçi	80	264	344
Kısır Koyun	18	497	515
Kısır Keçi	20	178	198
Erkek Koyun	324	1064	1388
Erkek Keçi	57	384	441
Kovan	32	213	245
Amele	550	0	550
Avrupa Tüccarı	20143	0	20143
Attar	0	650	650
Bakkal	0	600	600
Bahçevan	400	0	400

Bezzaz	10458	17650	28108
Çapacı	0	850	850
Çerçi	5725	2950	8675
Değirmenci	2400	0	2400
Duvarcı	1150	600	1750
Enfiyeci	0	1160	1160
Ekmekçi	950	0	950
Hekim	0	750	750
Hizmetkar	600	600	1200
Kayıt edilmemiş-ihthiyar	1400	0	1400
Kahveci	600	0	600
Kuyumcu	4150	0	4150
Kürkçü	300	0	300
Mısırcı	400	0	400
Sabuncu	1700	0	1700
Taşçı	0	1700	1700
Terzi	14675	6100	20775
Tımar	0	5200	5200
Tüccar	8300	7100	15400
Yağcı	1350	3800	5150
TOPLAM	87.277,50	61.221,00	148.498,50

Araziler ve tarım alanları kısmında da Kuzguncuk ve Hızırilyas mahallelerinde ziraat erbabının olmadığı ve arazilerin büyük bir kısmının Müslüman ahalî ile müşterek olduğu bahsedilmiştir. Kula Kazası dâhilinde kayıtlı Müslüman ahalinin gelirinin büyük bir kısmının ekili arazilerden olduğu bilinmektedir. Gayrimüslim reayada ise bu durum geçerli olmamakla birlikte Kuzguncuk ve Hızırilyas mahallelerindeki gelirler bağ, küçükbaş hayvan ve çeşitli meslek kollarındandır. Kökboya gayrimüslimlerin arazilerinde çok yoğun bir yer kaplamakla beraber, henüz hasatının yapılmamış olmasından dolayı gelir sağlamamaktadır.

Kuzguncuk mahallesindeki bağ, küçükbaş hayvan ve bezzaz gibi iş kollarından elde edilen gelirler fazla iken Hızırilyas mahallesinde Avrupa tüccarı, tüccar, terzi, çerçi ve kuyumcu gibi mesleklerden yüksek miktarda gelir sağlanmaktadır. Buna göre Hızırilyas mahallesinin toplam geliri 87.277,50 kuruş iken Kuzguncuk mahallesinin toplam geliri 61.221,00 kuruş ve her iki gayrimüslim mahallenin toplam geliri 148.498,50 kuruştur. Kula Kazası geneli ile karşılaştırıldığında Müslüman ahalinin kayıtlı olduğu mahalleler ile gayrimüslim ahalinin kayıtlı olduğu mahallelerde gelir miktarlarının benzer olduğu söylenebilir.

Sonuç

“On dokuzuncu yüzyılın büyük saplantısı, bilindiği gibi, tarihi: gelişme ve duraklama temaları, kriz ve döngü temaları, geçmişten gelen birikim, ölümlerin aşırı artması, dünyayı tehdit eden soğuma temaları.”⁷⁴

19. yüzyıl Osmanlı sosyo-ekonomik tarihi için mühim veriler ihtiva eden Temettuat defterlerine dayalı olarak yapılan bu çalışmada, Kula Kazası gayrimüslim mahallelerinin sosyo-ekonomik yapısı ve yüzyılın ortalarındaki Kula'nın nüfusu, ekonomik durumu, vergi yükümlülükleri, meslekleri ile bunların Müslüman ve gayrimüslim nüfusun oturduğu mahallelere göre nasıl değiştiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu tarihte Kula Kazasının 11 mahallesinden 9'u Müslüman mahallesi iken 2 tanesi gayrimüslim nüfusun oturduğu mahallelerdir. Buna göre Temettuatlardaki hane sayısından hareketle kazanın tahmini toplam nüfusu 5.990'dür ki bu sayının 5.560'ı Müslüman, 430'u gayrimüslimdir. Bu durumda gayrimüslimler kazanın toplam nüfus oranı içinde sadece % 7,18 oranında yer tutmaktadır.

74 Foucault, 2011:291-292.

Giridli, Rodoslu ve Papas oğlu gibi gayrimüslimlere has olan aile isimleri ile anılan Hızırilyas ve Kuzguncuklu gayrimüslimlerin, Müslüman ahaliden farklı meslek kollarını icra ettiklerini söyleyebiliriz. Aynı zamanda “Giridli”, “Rodoslu” ve “Gördesli” vb. gibi taşıdıkları isimler takip edilerek Kuzguncuk ve Hızırilyas mahallelerindeki gayrimüslimlerin nüfus hareketliliklerini takip etmek mümkündür. Müslüman ahalinin daha ziyade “debbağcılıkla alakalı iş kolları” “ziraat erbabı”, “demirci”, “dikici”, “nalbant”, “kasab”, “helvacı”, “leblebici” gibi mesleklerle meşgul oldukları Kula’da, gayrimüslimlerde bunları görmek mümkün değildir. Gayrimüslimlerde Müslümanlardan farklı olarak “Avrupa tüccarı”, “kürkçü”, “kuyumcu”, “enfiyeci”, “yağcı”, “duvarcı”, “değirmenci” ve “taşçı” gibi meslekler ön plana çıkmıştır. Ancak her iki ahalinin benzer iş kollarında faaliyet gösterdiğini de söylemeliyiz. Bunlar bezzaz, çapacı terzi, çerçi, hizmetkar, ekmekçi ve kahvecilik vd.dır. Kula’nın Müslüman ve gayrimüslim ahalisinin ortak olduğu bir diğer husus ise arazilerini müşterek-ortak ekmeleridir. Temettuat kayıtlarında Kuralı gayrimüslim ahalinin hem Kula’nın diğer Müslüman mahallelerindeki komşuları hem de Denizli gibi yakın sancaklardaki Müslüman ahali ile ortak -başta kökboya olmak üzere- tarlası mevcuttur. Kula Kazası dâhilinde Müslümanlara göre gayrimüslimlerde büyükbaş hayvan mevcudunun olmadığı görülmüştür. Bu durum, gayrimüslimlerin ziraat erbabı olmadıkları ile açıklanmaya çalışılmıştır.

19. yüzyılın Kulasındaki gayrimüslimlerin bugün artık olmadıklarını biliyoruz. Bugün Kula’da olmayanlar sadece gayrimüslimler değildir. Aslında Kula’nın birçok hususta zamana ve teknolojiye yenildiğini görüyoruz. Bu çalışmada kökboyanın varlığı dolayısıyla değinilen 19. yüzyıl Kulasının halıcılığı da bugün önemini kaybetmiştir. Kökboya’nın önemli bir alan kapladığı Kula, halıcıkta Uşak ve Gördes’den sonra üçüncü sırada iken, sanayi ürünü boyaların gelmesiyle zaman içinde gerilemiştir. Yine 19. yüzyıl Osmanlı dünyasında hububat, haşha ve tütün yetiştiriciliği; küçükbaş ve büyükbaş hayvan varlığı ile öne plana çıkan Kula’nın bu cazibesinin de zaman içinde kaybolduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

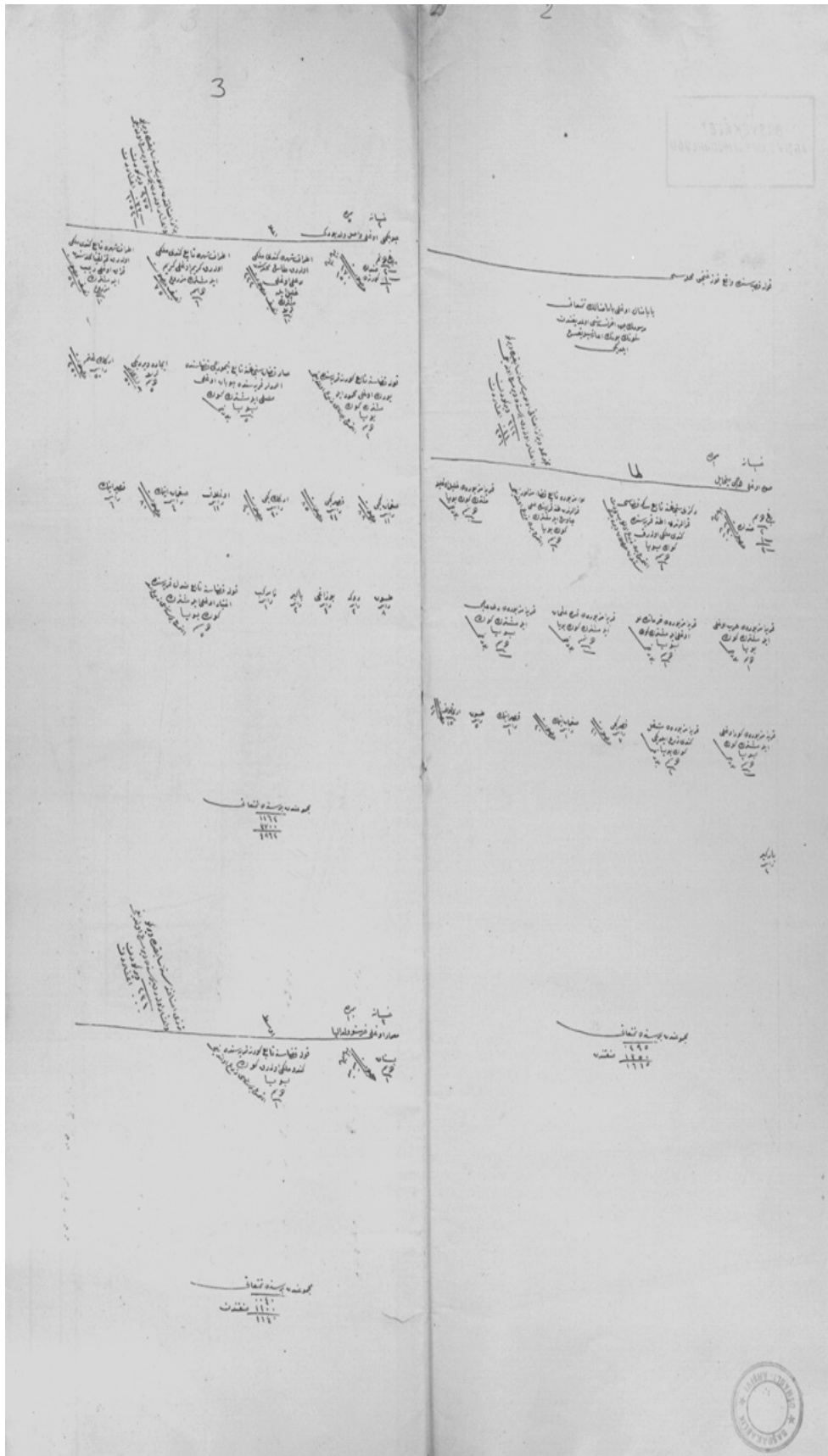
Başbakanlık Osmanlı Arşivi- Temettuat Defterleri (ML.VRD.TMT.d) nr. 08529; 08521; 08548; 08539; 08531; 08558; 08540 08522; 08523; 08543; 08544.

Araştırma ve İnceleme Eserler

- Adıyke, N. (2000). "Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri", **OTAM**, Sayı:11, 769-823.
- Alada, A. B. (2008). **Osmanlı Şehrinde Mahalle**, İstanbul.
- Alver, K. (2013). **Mahalle, Mahallenin Toplumsal ve Mekânsal Portresi**, Ankara.
- Arıkan, Z. (2006). "Tarih İçinde Kula", **Geçmişten Geleceğe Köprü Yanık Ülke Kula Sempozyumu (Çevre-Kültür-Turizm) Bildiriler**, 1-3 Eylül 2006, 33-61.
- Ayıkıt, D. A. (2013). "Müslümanların ve Hıristiyanların Ortak Ziyaretgahlarından Biri Olarak Aya Yorgi (Saint George) Manastırı", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XVII, Sayı:1, 119-134.
- Barkan, Ö. L. (1953). "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", **Türkiyat Mecmuası**, Cilt:10, 1-25.
- Baykara, T. (1992). **Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve Ondokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar**, İzmir.
- Becerikli, S. (2012). **Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyılda Bursa Şehri Gayrimüslim Mahallelerin İktisadi Yapısı**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- Boratav, P. N. (1987). "Hızır", **İslam Ansiklopedisi (MEB)**, Cilt:5/1, İstanbul, 457-471.
- Bozer, R. (1988). **Kula Evleri**, Ankara.
- Bozer, R. (1990). **Kula'da Türk Mimarisi**, Ankara.
- Canatar, M. (1998). "Osmanlılarda Bitkisel Boya Sanayii ve Boyahaneler Üzerine", **Osmanlı Araştırmaları XVIII/ The Journal of Ottoman Studies XVIII**, İstanbul, 89-104.
- Cuinet, V. (1894). **La Turquie d'asie, Statistique Descriptive et Raisonnee de Chaque Province de l'asie-mineure**, Paris.
- Çadırcı, M. (1997). **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, Ankara.
- Darkot, B. (1977). "Kula", **İslam Ansiklopedisi (MEB)**, Cilt:VI, İstanbul, 973-976.
- Deli, Ö. (2004). **Rubai tinctorum L. (Kök boya) Bitkisinin Kök Dokularından Kallus Üretimi**, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Demir, İ. (1999). "Temettu Defterlerinin Önemi ve Hazırlanış Sebepleri", **Osmanlı**, Cilt: 6, Ankara, 315-321.
- Devellioğlu, F. (2003). **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara.
- Ergenç, Ö. (1984). "Osmanlı Şehrindeki "Mahalle"nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", **Osmanlı Araştırmaları IV/The Journal of Ottoman Studies IV**, İstanbul, 69-78.
- Foucault, M. (2011). **Özne ve İktidar**, (Çev: I. Ergüden-O. Akınhay), İstanbul.
- Eyice, S. (1969). "Çorum'un Mecidözü'nde Âşık Paşa-oğlu Elvan Çelebi Zâviyesi", **Türkiyat Mecmuası**, C. XV, 221-244.
- Evliya Çelebi. (2013). **Seyâhatnâme (IX. ve X. Cilt), (İndeksli Tıpkıbasım)-5**. Cilt, Yayına Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman, Ankara.
- Gökmen, E. (2010). "XIX. Yüzyıl Ortalarında Alaşehir", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı/Volume XXV, Sayı/Number 1, 191-230.
- Göyünç, N. (1979). "Hane Deyimi Hakkında", **Tarih Dergisi**, Sayı: 32, 331-348.
- Gülten, S. (2017). "Hızır-İlyas Zaviyeleri, Aya Yorgi ve Bektaşîler", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi**, Sayı:83, Güz, 81-100.
- Güran, T. (2000). "19. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri", **Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik**, (Ed: H. İnalçık, Ş. Pamuk), Ankara.
- Güran, T.(2004). "Temettuat Registers as a Resource about Ottoman Social and Economic Life", **The Ottoman State and Societies in Change-A Study of the Nineteenth Century Temettuat Registers**, (Ed. H. Kayoko and M. Aydın), London-New York-Bahrain.
- İnan, K. (1998). "I. Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656)", **Osmanlı Araştırmaları XVIII/ The Journal of Ottoman Studies XVIII**, İstanbul, 161.-186.
- Katib Çelebi. (2013). **Kitâb-ı Cihânnümâ li-Kâtib Çelebi**, Dizin: Fikret Sarıcaoğlu, Ankara.

- Keleş, Erdoğan. (2015). "Avrupa Tüccarı'nın Hukukî ve Ticarî Durumlarına Dair Bazı Tespitler (1835-1868)", **Bellekten**, Cilt: LXXIX, Sayı: 284, s.199-292.
- Koçman, A. (2004). "Yanık Ülke'nin Doğal Anıtları: Kula Yöresi Volkanik Oluşumları", **Ege Coğrafya Dergisi**, 13, 5-15.
- Kodaman, M. D. (2007). "Aziz George-Aziz Gregor Kesişiminde Türk-Ermeni Resimli Sanatlarında Ortak Betimlemeler", **Hoşgörü Toplumunda Ermeniler**, Cilt: 3, Kayseri, 143-159.
- Kuban, D. (1994). "Mahalleler: Osmanlı Dönemi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:5, İstanbul.
- Kütükoğlu, M. (1991). "Avrupa Tüccarı", **İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Cilt: 4, 159-160.
- Kütükoğlu, M. (1995). "Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", **Bellekten**, Cilt:LIX, Sayı:225, 395-412.
- Ocak, A. Y.(1991). "XIII-XV. Yüzyıllarda Anadolu'da Türk-Hıristiyan Dini Etkileşimler ve Aya Yorgi (Saint Georges) Kültü", **Bellekten**, Cilt:LV, Sayı: 214, 661-673.
- Ocak, A. Y.(1998). "Hıdrezllez", **İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Cilt:17, 313-315.
- Ocak, M.(2014). **19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kula Kazasında Sosyal ve İktisadi Durum; Şer'iyeye Sicilleri ve Arşiv Kaynakları Işığında Bir İnceleme**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Doktora Tezi, İzmir.
- Öztürk, S.(2003). "Türkiye'de Temettuat Çalışmaları", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 287-304.
- P. De Tchihatcheff, (1873). **Asie Mineure**, Paris,
- Pakalın, M. Z.(2004). "Temettü' Vergisi", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Cilt III, İstanbul.
- Serin, M. (1998). "Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettuat Defterleri", **I. Millî Arşiv Şûrası (Tebliğler-Tartışmalar (20-21 Nisan 1998))**, Ankara, 717-728.
- Strabon, (2000). **Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)**, Çev.; Adnan Pekman, XIII/4, İstanbul.
- TDK, **Güncel Türkçe Sözlük**.
- Varlık, M. Ç.(1974). **Germiyanoğulları Tarihi**, Ankara.
- Vryonis, S. (1971). **The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor**, Berkeley-Los Angeles-London.

Ek 1:Kuzguncuk Mahallesi

Ek 2: Hızırilyas Mahallesi

